

Moritani Silaamin Jamaane

Daroye – Aaxaaxu – Kiite

Jamaanen Maranden do a Xaranjunden Killen
Faraaxunden Sandigira

Jamaanen Xannun Wuruginden do i
Xaranjunden Ka (J – X – W – X- K)

Lorem Ipsum

SOONINKEN XARANKITAABE

SIINAFILLANDE **2**

Dessins et Infographie: Abdoul Bâ

© **IPELAN 2025**

ISBN: 978-2-37700-521-5

SOONINKEN

XARANKITAABE

Xanfillande

SIINAFILLANDE 2

ROORAQE

Kuudo xaranɗun do xaranɗunden Moritani maranden do xaranɗen killen faraaxunden sandigiran do jamaanen xannun wuruginden do xaranɗunden kan siginde. Kuudo jamaanen xannu : Fulle Sooninke Wolof moxogemunden kuudo i ronde xaranɗunden kille. I ga katonoo joofene anniyu beenu taxasinton ga ni, i ga koni faraaxundixuuto be ga (j-x-w-x- k), ka, ga da a dabari, nan xawa ñiini tigitaade be ga genme sandigiran hanmi kuudo xaranɗun kitayu faraaxunde ; Ken ni tonoo kaananke ya.

Jamaanen xannun da, xo jokkinda do xaranɗundiyoƙke, xanfillanden da. Ken xaranɗundiyoƙke dabari na a saxu xiimandu beenu ga toɗondi, nan ña duna di, i ga genme Moritani sigan ɗa. Ken do maranden lasilin do a xarankillu. Xaranɗen lasilin do xaranɗunden tigitaadun da a koyi nan tuuge xannun ya, leminun ga i koonoo na i faamu do karanden fiiraxote tigitinde (toɗonde) xaranɗunde moxokaanadagante. Gelli yaaxabagande, fatanfante, tagante wa leminun deemana xaranɗa ti i moxo. Na a saxu, yaaxaranxurandu beenu ga muuri, kuudo a dabarinde, jikken wa a di ke yoƙke ya, a ga ni surumaadutinmante, a ga jaabu ritini jamaanen maranden sandigiran hanmin da faraaxunditaxasinte xaranlenmon kitayun da.

Kitaaben tage na a saxu xaranɗundimoxo ñaxatindoo fiiraxoten ya kanma, a wure ga ni xaranlenmon na xara moxokaanadagante, xaranlenman na kato harfun tuunu konne, ɗallu, i na kato harfun kapa me na sigirun taga, na i kafu me, i na xottun taga, na i xara kun do digantaanun do masalankittun bogukille be ga wuti, a koomandi ke moxo ya.

*Xaranlenman na munnafe ti kitaabe kuudo xaranɗen gollu dabarinde xarankonpen noxo.

* Xaranlenmon na yokken ñoomi ti doronme miñixitu tunmu noxo, a haqilen taaxunten ga ni.

* Xaranlenmon nan kato xaransuugun xaranɗa xanxoore koota su.

Maamandun wa soron da, i ga da i kitte kafu a dabarinde, na a saxu i deemande ken do na soron su gansi, i ga na ku yokku raga i kittu, i ga munnafe ti i ya ,kapalenmo marandaano, xaranlenmo, sigan noxo tanpiyu beenu ga katta jamaanen marande killisiren faraaxunde do xanfillanden xuutun saaganden tunsinde be ga ña siine 2017 do faraaxundu beenu ga ña jamaanen do jamaanunmeenaxa, jamaanen xannun wuruginden do i xaranɗunden kan wa a muurunu na ken kille yaaxe bagandi ti xarankitaabe dabarinden do a bangande, a ga roono taaxasugandinte faraaxunde, ken noxo do xaranɗundimoxonu gollun faraaxunde, ken noxo ya ni, o sewonton ga ni.

ROORAQE

Na siinafillanden(2em) sooninkanxarankitaaben ro xaranlenmon kittun di, ku beenu saaxanxannen ga ni xiimande da. O jikke wa a di, nan ti ke kitaabe wa ñaana deemandifo xiimante kuudo Moritani xaranlenmo beenu xanne ga feti sooninke, i ga katono ke xanfaranfara xaranja newoye kanma. Ken ga xansutundun bakka no, moritani jamankafonun naxa, a ga jaman meeragenmen xotondini. Ke kitaabe wa katono faraaxundixote dabarini xaranlenmon tuwaaxun tagande. xaranlenmo xaranmoxenu, o jikke wa a di, koroosinde, taxasinde do sinmayu ga giri xa banje kuudo ke kitaabe ga faraaxini, o maamandun wa katta kitaabe ke dabarindaano, ku beenu ga xo :

- * **Bakkari Dulo FOOFANA:** Xaranjunden kuta Yinmanke (IPELAN) (j-x-w-x-k).
- * **Unmu Sex Tijaani JAGANA:** Sooninke betten Yinmanke (IPELAN) (j-x-w-x-k).
- * **Suraqe Usman JARA:** Yaaxaraxare. Kun do golliran deemandaano.
- **Usman Aali Bah:** Jokkindaana

Kan Geesunda : **Profeseri Nbu Seta JAGANA**

Saagande

Renfana (1) : ABAJADA

Safandisiginte, fooroxe, fooroore, foodepu

N na a xara :

a-n-i-e-u-o-t-r-k-x-g-d-s-y-m-b-l-w-ŋ-f-j-ñ-q-c-h-p

A-N-I-E-U-O-T-R-K-X-G-D-S-Y-M-L-W-Ŋ-F-J-Ñ-Q-C-H-P

Harfiyaxarun depu, fuutinto, nuxundunto:

N na i xara :

a - u - o - i - e

aa - uu - oo - ii - ee

an - un - on - in - en

Sigirinde :

Misaalu :

Ku harfu xara :

b-bb-B-BB

Ku sigiru xara :

ba-bi-bu-be- bo

Baa-bii-buu-boo-bee-ban-bin-bun ben bon

Ku Xottun xara :

baaba- buubu-booto-beebe-biibi

Tanba-konpe-xenpa-tonte-fenta-gundo-sinqe

Ku digantaanu xara :

Baaba daga golli.

Asa wa sangana.

Mada yige.

Jaaje da kitaabe xara.

Xaayefoonu :

1- N na ku xottu kara kara :

Misaale :

Adama : a-d-a-m-a

Jarinte :.....

Xube :.....

Sangana :.....

Lemine :.....

Yugu :.....

Yaxare : .....

2- N na xottun kara kara, n na i xara :

Misaale :

Doroke : d-o-r-o-k-e

Xooda :.....

Miselle :.....

Walaha :.....

Konpe :.....

Xaliibe :.....

Kaye :.....

Koota :.....

Naxaane :.....

Xaranmoxe :.....

3- N na xottun taga ti ku sigiru :

Misaalu :

taa-be-ki= kitaabe

ne-mi-le=.....

ro-do-ke=.....

ha- wa- la=.....

ne-so-re=.....

na-xa-ra=.....

di- sa-fan=.....

re-te-ne=.....

Renfillande (2)

Saagande : η - ñ - m - n

1- Ku sigiru xara :

ηa-ηe-ηi-ηu-ηo-ηaa-ηii-ηuu-ηoo-ηee-ηan-ηen-ηin-ηun-ηon
Ña-ñe-ñi-ñu-ño-ñaa-ñii-ñuu-ñoo-ñee-ñan-ñen-ñin-ñun-ñon
Ma-me-mi-mu-maa-mii-muu-moo-mee-man-men-min-mun-mon
Na-ne-ni-nu-no-naa-nii-nuu-noo-nee-nan- nen-nin-nun-non –

2- Ku xottu xara :

ηaame -ηoomi-ηooliye-ηaamiye- ηaranle-ηapati
Ñogome-ñiime-ñooma-ñoxolinde-ñuumunte-ñanto
maama-masala-maaro-marante-moodi-misiide
noone -noore-nooge-nuxunne-noxo-nagaana

3- Ku digantaanu xara :

ηaamen ro debun di yirigi.
Siidi da ñogome natali i kayen noxo.
Asa do i maama daga i ka.
Jaaje da noone xiili.
Ñaame da ñaṅan sella

Xaayefoonu :

1- Ku xottu kara kara sigiru :

Misaalu :

Kaye - ka - ye ; nooge = noo - ge ; Tanqali = tan - qa - li

Ɔolo :	Noore :	Ñonqolo : .....
Ɔallu :	Ñagame :	Muusinne : .....
Ɔapati :	Nooninde :	Ñiime : .....
Nanbara :	Nafaxa :	Mulle : .....
Moodi :	Molle :	Nagaana : .....

2- Ku xottu kara kara sigiru, an na i xara :

Kane :	Kine :	Ñaxale .....
Kaane :	Kanme :	Barama : .....
Naxaane :	Kiine :	Sanme : .....
Ɔariñaŋoye :	Teŋe :	Soome : .....
Tuŋa :	Ɔaara :	Fuuŋe : .....
Duŋe :	Dunŋe :	Kuuña : .....
Duuŋe :	Doronma:	Muude : .....

3-N na xottun taga ti ku sigiru :

Misaale :

ran-xe-xa-mo=xaranmoxe

ge-se-ne=.....taa-ki-bu.....

li-sal-ni=.....ma-ki-si.....

ta-li-na=.....de-taa-xaa.....

ye-ka-nu=.....re-ma-ta .....

Rensikkande (3) :

Saagande : w-f-y-s-x

Ku sigiru xara

Wa-wi-wu-we-wo-waa-wii-wuu-wee-woo-wan-win-wun-wen-won
Fa-fi-fu-fe-fo-faa-fii-fuu-fee-foo-fan-fin-fun-fen-fon
Ya-yi-yu-ye-yo-yaa-yii-yuu-yee-yoo-yan-yin-yun-yen-yon
Sa-si-su-se-so-saa-sii-suu-see-soo-san-sin-sun-sen-son
Xa-xi-xu-xe-xo-xaa-xii-xuu-xee-xoo-xan-xin-xun-xen-xon.

2- Ku xotu xara :

Waate-warga-woto-waaga-wari-wuro
Faataata-fitina-fadiga-fare-fofana-fuurinte
Yaaxe-yeeso-yogo-yugo-yaagu-kaye
Senbe- siyinde-sanpa-sanda-Saabune-sirime
Xeeto-xuruba-xanne-xaralle-xaaxo- xunbane.

3- Ku digantaanu xara :

Waali da wandalle do wulle wutu.
Fanta Fofana da fo faamu.
Yirigi Yero yillinten yoole.
Siidi sigi sigirasire saasa.
Xunba xuben xenu xaaxo ke.

Xaayefoonu :

1-Xotten tinmandi ti ku harfu baananbe W - y - f - s - x - ku digantaanu noxo

a- Denba	... aqen	toxon ni Takko.
b- Aali ma da	.... uto	segendi.
c- Saasen da leminen	.. ufa	i ta.
d- Deena da	... atin	mini.

2-ku xottu kara kara sigiru :

Misaale :

Waale = waa-le

Waayinda=.....

-waaga=.....

-walaha=.....

-Yaxare=.....

Yaage=.....

Yaxu=.....

Xaare=.....

-xaafure=.....

-xame=.....

-fonde=.....

Finkinte=.....

faare=.....

-siine=.....

-saase=.....

-samaqe=.....

-xaxasoye=.....

Xaamare=.....

3-xottun taga ti ku sigiru :

Misaale :la-wa-ha=walaha

be-faa=.... ; xo-xaa=..... ;

ke-san=.... ; re-fa=.... ;

re-ya-xa=..... ; ri-si-me=..... ;

ne-ya-xan=..... ;

xe-saa=.... ; ga-waa=.... ;

xe-yaa=.... ; ro-wu=..... ;

re-ma-xaa=... ; ta-taa-faa=.... ;

be-ki-taa=.....sa-ra-ga=.... ;

Rennaxatande (4):

Saagande :c-h-r-p-q

1- Ku sigiru xara :

ca-ci-cu-ce-co-caa-cii-cuu-ccee-coo-can-cin-cun-cen-con
Ha-hi-hu-he-ho-haa-hii-huu-hee-hoo-han-hin-hun-hen-hon
Ra-ri-ru-re-ro-raa-rii-ruu-ree-rooran-rin-run-ren-ron
Pa-pi-pu-pe-po-paa-pii-puu-pee-poo-pan-pin-pun-pen-pon
Qa-qi-qu-qe-qo-qaa-qii-iuu-qee-qoo-qan-qin-qun-qen-qon

2- Ku xottu xara :

Caaku-ciiloone-Cillo-caatuto-Condi-
hanṅu-hinnayu-hayka-hella-haaju-hijju-hanmi
ragaade-rajo-rato-rege-riti - rage
Poole-puje-piite-poti-ponto-poli
feqe-xoqe-fanqe-daqu-sinqe-baqe

3- Ku digantaanu xara :

Gundufoonun ma hinne kanjaane.
Condi da ciiloone sawu caakun noxo.
Ramata rege dinmu wuri.
Paate faridepen piite peelinlikken wure.
Suraqen da Sinqe fanqa beqijuran noxo.

Xaayefoonu :

1-Xottun sorba, i gan baana harfe, i ga ku digantaanu noxo : c-h-r-p-q

- Soxaanan da i yillen ro caakunun noxo.
- kaawu da i yinmen si ti siyaade.
- Yirigi Yero Silla daga hijji.
- Tangaanan da bapooore raga.
- yugon ga tanpi soxe, a xenqe konpen noxo.
- Cillo do Condi giri Makka daaru.

C	H	R	P	Q

2- Digantan taga ti i moxo :

- a) rage_ Cillo_daga_salliji.
- b) saaheli_ Suraqun_ ñogomon_ do_ giri_ i.
- c) ma_ Fanqen_ soro_ siro_ naxa.
- d) Xaranlenmon_xarankonpen_noxo_xara.

3-Digantan xotten tinmandi ti ku harfu baananbe : c-h-r-p-q

- a) Baaba da i ... ajon kumu na xibaarun terinka.
- b) Yaxaren da sa...en ro ginen noxo.
- c) Leminen yige ma a ga fi...ene.
- d) Siixu daga .....jji yirigi.
- e) Da...un da leminen tooro

Renkaragande (5) :

1) Ku harfu do ku manqanƙu xara

- d - dd - ; l - ll - ; k - kk - ; t - tt
- g - gg - ; b - bb - ; j - jj -

2) Ku sigiru xara.

da -adda - la-alla. Ka - akka - ta - atta -
gi - iggi ; bo - obbo - je - ejje

3) ku xottu xara

gode / godde ; mala / malla ; caka / cakka
Kite/ Kitte ; siga/sigga ; Jabe /Jabbe ; xaja / xajja

4) Ku digantaanu xara

- Denba da i fedden godde ti gode
- Laaliya lallen kare daaru nelle.
- Takko cakkan kuti sangabera
- Gundo da makka duggo kanbu
- Tene da gulla fitta yitten kanma
- Tagen da Bintu dabbinun tonto
- Xajja da bajjo xobo saxa.

5) Sangabera :

Deben leminum fedden da me ñi beddaxoore.

-Yogonu wa cokka cokka jolin dabanni
Yaxannu ku wa jakkajakkana, i kaalanun
ga loggene i kunku. Xajja ga tanpi, a
daga taaxu yitte yogo tatte.

Sinqe renme Bobbo ma ri a koota, a da
mollon gaben ya yiga, bera ke xunbu.

Jikkubure su ma bange no.

Xaayefoonu :

1) Xottun sorba, i gan baama harfinfillo

- Takko-jolle-jigge-fujja-dobbe-bedda-tatte-jikke-melle-mogge-xajja-gobbe-godde-bitte-likke-kille-logge-hijji-fubbe-sedde-kitte-dokko-mulle-sigga-bajjo-jabbe-modde-yitte-sakke-solle-tugga-tobbe-fedde-
- motte-sokke-melle

a) -kk- :

b) -ll- :

c) -gg- :

d) -jj- :

e) -bb- :

f) -dd- :

g) -tt- :

2) Sigirun jokki me, an na xotte kita

Xaj	de
Cak	te
Yit	bo
Bob	ka
Fed	ja
Log	le
Lal	ge

3) Digantan xotten tinmandi ti i harfinfillo be ga genme a yi.

- kk- ; -ll- ; -gg- ; -jj- ; -bb- ; -dd- ; -tt-

a) deben leminun fe...en faayi sangana.

b) yogon daga hi...i makka yirigi.

c) Xunba ñoṅoxo...en kare.

d) Leminen mo...e tagayen falle.

e) Tagen da yaxaren do...un taga.

f) Funen sege yi...en kanma.

g) Leminen da i kitten go... a tiganu.

Rentunmunde (6) : Turunŋe do Ŋanto

Turunŋe ga yiilene, a do Ŋanto gemu.

A ti : « An me leminanlamaane, an na manne yiilene ke wuro, an toxo ? »

Ŋanto ti : « N sunbu, an na in toxon tu ! »

Turunŋe da a sunbu. Ŋanto ga ti a da « paqi » nuxunnen ŋa, turunŋe wuru ma a ga tan-pini.

A do wullinlenme gemu, a ti ken da :

« An toxo ? »

Wullinlenme ti : « N toxo, wullinlenme ! »

Turunŋe ti : « Gaare, anken ni, n sunbuxooren ya, an na a mulla, na in kari ya ! »

Safemoxo

/N sunbu/

/ti a da/

/na in kari/

xaremoxo

[nsunbu] [ncunbu]

[tada]

[nin kari]

Xaraayefoonu

1) korosinden tirindidu

Kan gundufoonu na yere ?

Turunŋe ga da ñanto sunbu mani n ña ?

2) Faamiyen tirindindu

Mani n sigi Turunŋe ga ma wullinlenmen digaamen toŋondi ?

Mani n sigi ñanto ga ti turunŋe na i sunbu ?

Turunŋe wa ñanto tu ba?

3) Digantan taga ti i moxo

Yirigi - Xaaxi - Xaliifa - Xaayi

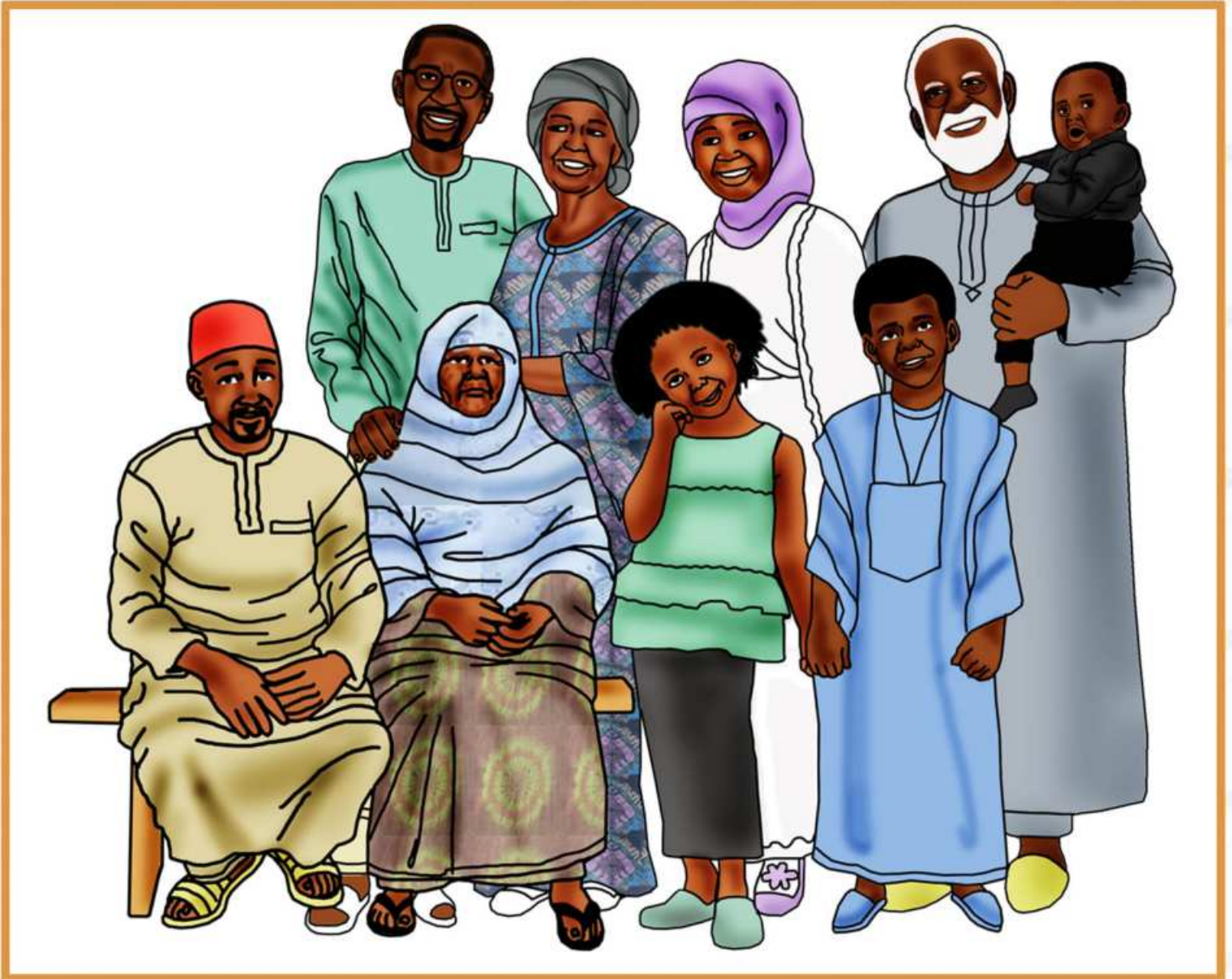
Fitina - faaba- ro - Faañuma - Faatu

0 - yanqa - yugo - ka Yogo

Siidi - siikurunba - i - setu - faaba

wullen - wuru - Waali - wandalle - do

Kan soro :

Meenaxansefe :

Jaaje : Aali, koonu ni o kan soro ?

Aali : O saaraanon do o aaxinu

Jaaje : Koonu ni o saaraano ?

Aali : O faabanu do o maanu !

Jaaje : koonu ni kun xa saaraano ?

Aali : kun ni o kisimanu do o maamanu !

Jaaje : kun baanenu ya ni ta ?

Aali : Ayi ! oku leminu xa wa kafini i ya.

Masalankitte :

Ken yugo be yinten xullun ga ni, o kisima ya ni. Yaxare be ga sorene dooke, o ma ya ni, yugo be ga biraadon ritini ka ke yi, baaba ya ni. Asa na in yaaxido, n xoxonen ya ni. Anken ya n xasa in ŋa, an ni in gida ya. Yaxare be yeelson ñoqinten ga ni, a ga o ma deemana juran korini, o maama ya ni. Baaba aaxinu ku ni, o faabatugunu ma o faabaxoore ; a aaxi-yaxare ga na ñi, ken ni o baayi ya. O ma aaxinun ni, o maatugune ma, o maaxoore. A aaxiyugo ga na ñi, o kaawu ya ni

N na ku xottu xara :

Fule / fuule ; bara / baara ; gore/ goore

Fure / Fuure ; jara / jaara ; toro / tooro

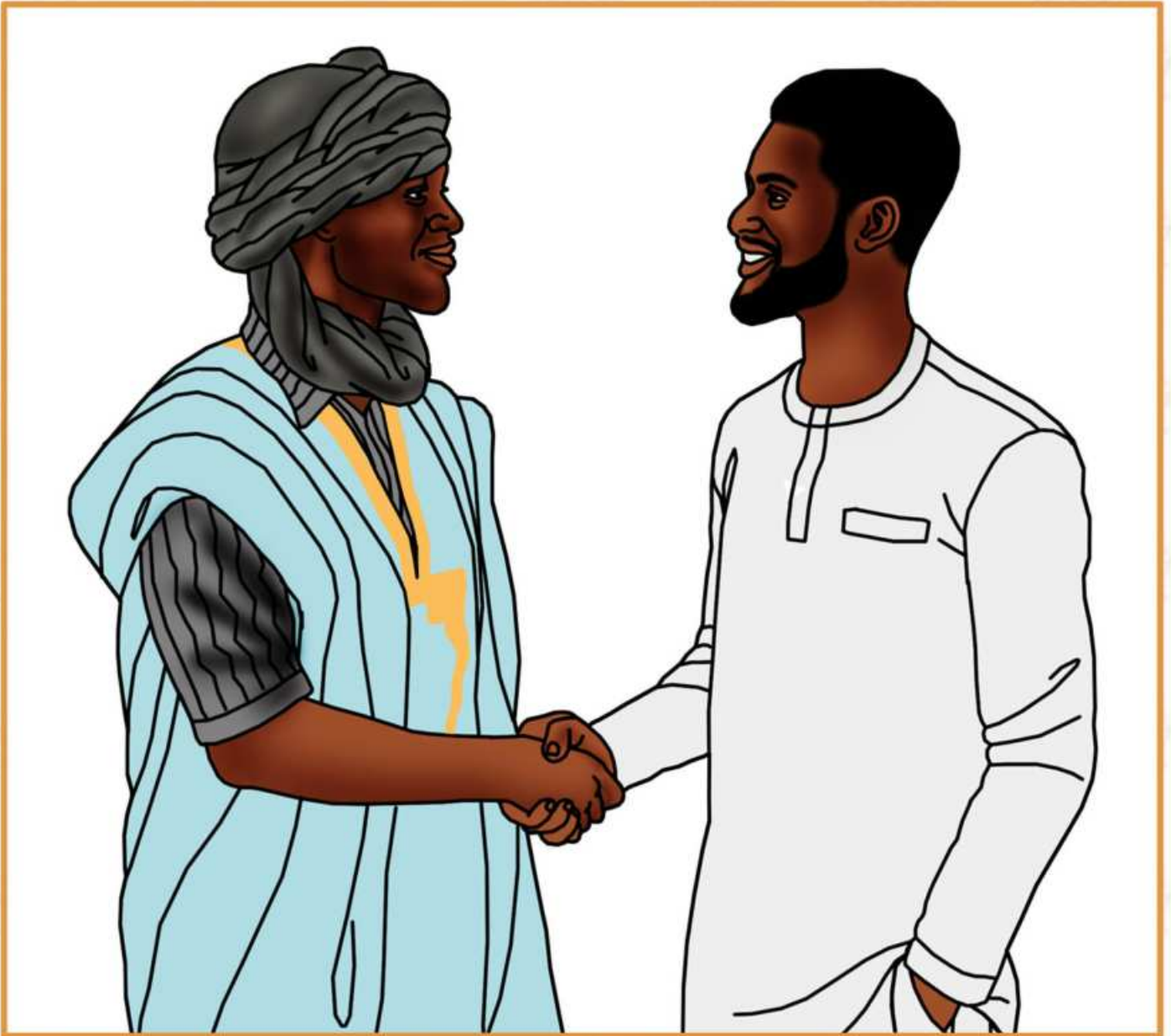
1) Koroosinden tirindindu.

- Ko ni o ma ? ko na biraadon ritini ka ke ?
- Koonu ni o faaba aaxinu ?
- Koonu ni ma aaxinu ?

2) Faamiyen tirindindu

- O na ko xilli kaawu ?
- O na ko xilli baayi
- Ko ni yaaxido ? ko ni gide ?
- Ko ni o kisima ?

Kuuñindu :

Meenaxansefe :

Jaaje : Aali, Soxuba, n kuuñindini kan noxo ?

Aali : An na ti : baaba, n ma, xa wuyi jam ?

Jaaje : Beetayen xa, n tini kan moxo ?

Aali : An tini : beeta ma xa beeta .

Jaaje : kinsigan kuuñindini ni kan ña ?

Aali : kira ma xa kira ?

Jaaje : Nellen do wuro, n kuuñindini kan moxu ?

Aali : Nelle, sunka :»

Masalankitte :

Kiyen nda bogu, soxuba, an ga na ñi kuuñindini, an na ti : « an wuyi jam ma, xa wuyi jam »
Beetayen nda ñi, an tini : « beeta ma, xa beeta ! »

Kiyen nda sigi o yinmun kanma ni kinsigan ya, a kuuñinden ni : « kira ! ma, xa kira ! »

Kiyen nda yanqa kinxenna, ken dinma ni nelle (lelle), an ga na ñi kuuñindini, an na ti : «
nella ma, xa nella ! »

Kiyen nda xenu, wuron ro, a kuuñinden ni ! « Sunka ma xa sunka ! »

N na ku xottu xara :

Kine / kiine ; butu /buutu ; yere/yeere

Sire/ siire ; xude/xuude ; gese / geese

1) koroosinden tirindindu

- Nelle, an kuuñindini kan muxo ?
- Beetayen kuuñinden ni mani ?
- Kiyen nda xenu, an kuuñindini kan moxo ?

2) Faamiyen tirindindu

- Kiyen nda sege fonne ni kan dinma ?
- Kiyen nda yanqa kinxennan ni kan dinma ?
- O na kan dinma xilli soxuba ?
- Sunka ma xa sunka ni kan dinma kuuñinde ?

Yigandu :

Meenaxansefe :

Jaaje : Aali, o ma ga dooke, a na mani ñaana ?

Aali : A faayi sorene ya. O n maxa dulu.

Jaaje : ke soxubafana, a na mani sorono ?

Aali : Soxuban ña, a na baawuyan ya sorono.

Jaaje : kinsigan xa, a na mani sorono ?

Aali : o nda giri xaranra, o na yiraxaten ñi o kaane.

Jaaje : wuro su, o wa yigene, ken yigande xa toxo ?

Aali : ken yigande ya ni ñaaxame.

Masalankitte :

Kuudo dullen nan maxa o tanpindi, gelli soxuba, o ma na kafe, ma sonbi ma kinkiliban ya sorono o da. O na baawuya(soxubanfo). Ken falle, o na daga xara.

O nda giri xaranra, o na maaro do tiye ma a do ñexen ñi o Kaane ; o na yiraxata. Wuron nda ro, saado o billa saxu, birenu, a wa futon do dere, ma xa tiye ma ñexeeñaante wolla xattiranyigande sorono. O nda ñaaxama, o ga saage do o renmu, o na saxu. Bintu wa a deenana yigexollon wanqini. I na sorekonpen laabandi nan daga saxu.

N na ku xottu xara :

Kaara / kara ; gaara/gara ; yere /yeere

Kine / kiine ; biite/bite ; geese /gese

Juura / jura ; koore / kore ; siire/ sire.

1) Koroosinden tirindindu

- O na mani yigana soxuba ?
- Kinsiga, o na mani ñiini o kaane ?
- Birenu, o na mani sorono wuro ?

2) Faamiyen tirindindu

- Beetaye, o wa yigande yigana ba ?
- Nellen yiganden toxo ?
- Xa na kan yigandinxabiilanu tu ?

Kiyen gollu :

Muusa : Haaruna, o ma na mani ñaana ?

Haaruna : o ma faayi wanqindini ya.

Muusa : Bintu xa faayi Jinmi do man ña ?

Haaruna : A do kan soreyokkun ya na me .

Muusa : Ke lemine xa na mani ñaana ?

Haaruna : A na ñagamen ya kapa me.

Muusa : Ka ke leminum xa nafa ?

Haaruna : O xa na golle seera, a ga genme o senbe.

Kiyen gollu :

Koota su, yille nda kare, a su sikki i xaren ya. Yaxarun na i gollun dabari. Kun yogonu ga ni sore be ga katta soxubanfo, yiraxate do ñaaxame, ken ga fe, i na ro yiraamun wanqinde do kan noxon do a sellan senonde. Kaagunyugon da i hirden bagandi, golle be ga a siye, a na a dabari ; ken ni koota su ya.

Leminun xa ga ma daga xara koota be, i na sigi do naaburun sorogonde : i yigandinden do i mininde. Renyaxarun xa wa na i maanu deemana soreyokkun wanqinde laabaye saabu da.

N na ku xottu xara :

- Daaba/daba / ; suure / sure ; male /malle ; poti / moti
- xaja / xajja ; taga/ tagga ; kite /kitte ;sedi/sedde

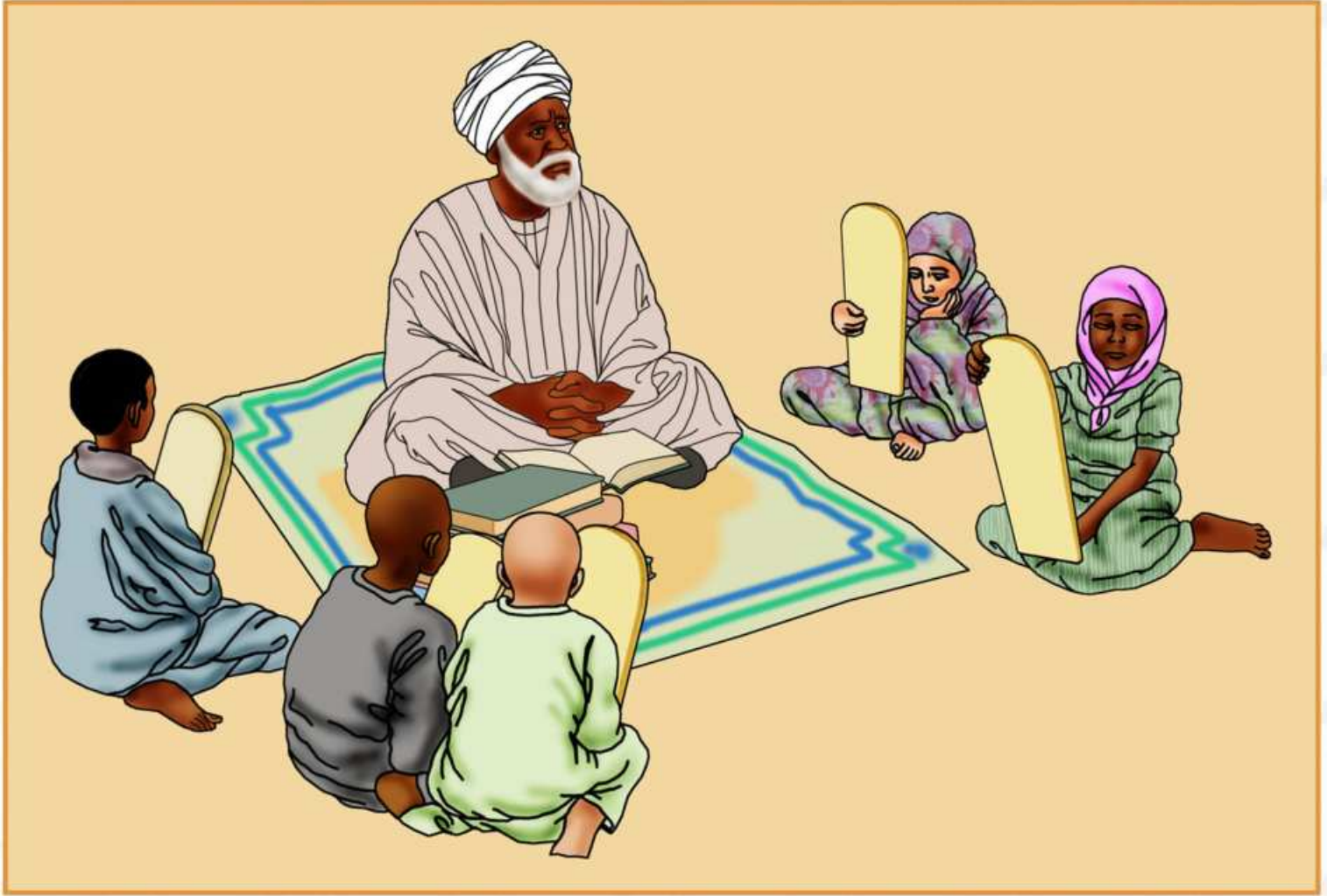
1)Koroosindin tirindindu :

- Koonun n sikki do sore kan noxo ?
- Kan gollun ñaana senoyen da ?
- Ko na kan biraadon bagandini ?

2)Faamiyen tirindindu :

- Kan leminun xa n katta kan gollu dabarini ?
- Maame ga kan noxo, a golle ?
- Leminu ku nda golliña, muso wa i da ?

Moodinxaranŋe

Meenaxansefe :

Muusa : Haaruna, koonu na dooke ?

Haaruna : Moodin do i xaranlenmo .

Muusa : Moodin na mani xaranŋundini ?

Haaruna : A na alxuraanan ya xaranŋundini .

Muusa : I xa ga nta konpe noxo ?

Haaruna : A gabe, i su nta soora baane yi .

Muusa : I na alxuraana ke xarana man da ?

Haaruna : Sere ra nta sallini, sallisooro ga nta a maxa.

Moodinxaranŋe

Denba Koyita ya ni o deben leminun xaranŋundini alxuraana. Lemine su ga da siino ñeri kita, a faaba na a ro moodinxaranŋe ; ken ya siren ni. Lemine na alxuraana xara gelli tunnaaxu, I do a na xooro, i na kato i batiyen sirondini. I su ga nta roono Kootabaane, baane su do i walahanlenmen ya ni, a sooran ga safene a kanma. Dingiro yogonu i wa xaranŋa soxuba, kinsiga, do wuro kuudo i na sallimoxon tu.

N na ku xottu xara :

- Jaba / jabba ; caka /cakka ; fule/ fulle
- Male / malle ; tuga /tugga ; xude / xuude
- /N si / na xare [nsi] ma [nci]
- /N faaba / na xare [nfaaba] ma [mpaaba]
- /N haaju / na xare [nhaaju] ma [mpaaju] ma [nhaaju]

1) Koroosinden tirindindu

- Ko ni deben leminun moodinxaranmoxe ?
- A na mani xaranŋundini i ya ?
- I na alxuraana xarana man da ?

2) Faamiyen tirindindu

- Yaalahuma sere ra wa sallini, a ga ma xara ?
- Kiye, xa sallini taanu manime ?
- Man na sallen sirondini ?

Xarankonpon wuñiye :

Meenaxansefe :

Muusa : Haaruna, ku soro su ga yere, man ni ?

Haaruna : lenki ya ni xarankonpon ga wuñi.

Muusa : ken xa a ga xo ñaxa ?

Haaruna : yobo ! yogonu ro yirigi ya.

Muusa : ku beenu ga ñi no, a na i da ñaxa ?

Haaruna : yobo ! xasu sikki, i ñi tuumayen ya.

Muusa : ke koota ni i da ñaxaliyen ya ?

Haaruna : I faama sangana doome.

Xarankonpon wuñiyen kootafana :

Lenki ya ni xarankonpon ga wuñi. Leminu beenu ga roono yirigi, i do i saaraanon ri doome. Leminu beenu xa ga ñi no, i su ri baane su da i yiransennun rondi. Xaranran geesundan da fookurunbo ku toxonu safa bukki. Saado xaranmoxe su ga riini, i ga a xarankonpon taxandi-ni i naxa. Leminanxaso ku wa direne, i yogonu wa tirindini tuumawaxati Ke dingiron do i sangu. I yogonu da xoodakatten jopa. Yaxannu ku xa sinme do i yerun sangu tuumawaxati.

N na ku xottu xara :

- Poti / moti ; xoore / xoole ; fule / fulle
- Male / malle ; falle / salle ; xude / xuude

1) Koroosinden tirindindu

Lenki ni kan koota ?

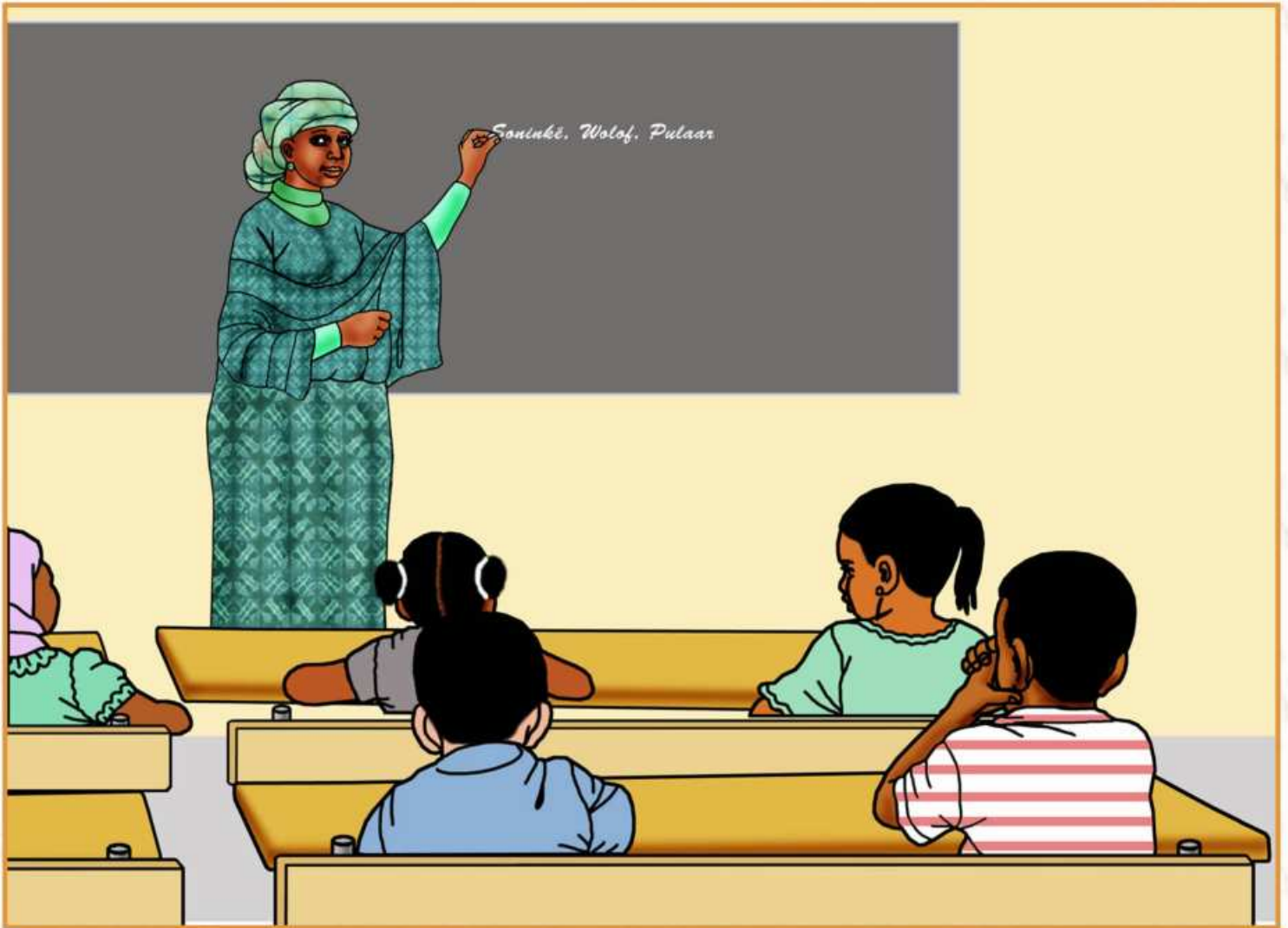
Ke dingira be soron ga a yi, minna ni ?

Ku su ri mani ña yere ?

2) Faamiyen tirindindu

- ke koota ni xaranlenmon da mani ?
- xa xa ke koota na xa da mani ?
- xa da mani ña tuumawaxati ?

Xarankonpen noxo :

Meenaxansefe :

Muusa : Haaruna, ke wujo wujo ni mani ?

Haaruna : O do o xaranmoxen ya ni .

Muusa : xa manqanqe Ke nta a mamandini ?

Haaruna : Ayi ! baane su wa tirindindin jaabun tu .

Muusa : Be ga ma kato jaabun da xa ?

Haaruna : A nta a kaman katta .

Muusa : Be nda jaabun tu, a wa a musunu ba ?

Haaruna : Musundo nta a yi xa, a wa sewono.

Xarankonpon noxo

Waxati segunden kiñe. O ro xarankonpen noxo. O da xaranñen jopa. Xaranmoxen da o seerandi masalankitten xaranñe. O da ken ña. Ken falle, a da tirindindu ko, o da i jaaba .Jaaten Xaranñen da ken batu. Xaranmoxen nda Tirindinde su ko, baane su wa a mulla, i na a Jaabi, ken manqanñe nta o xaranmoxen toorono. A wa riini, i be ga na kori jaabindini, o su na soyi, a kama. Ken moxo wa o xaranmoxen mamandi-ni. O na xaayefoonun yogonu dabarini xarankonpen noxon ya. I yogonu, o na i dabari kaanu.

Na ku xottu xara :

- Menqalle ; feqe ; xedo
- Wanqi ; gafaqa ; xube
- Tunqanñe ; taqe ; xana

Safemoxo xaremoxo

- /An salli /na xare [an salli] ma [ancalli]
- / N feti/ na xare [n feti] ma [mpeti]
- /N hinne/ na xare[n hinne] ma [mpinne]

1) Koroosinden tirindinde

- Ku xaranlenmo na minna ?
- I da mani xara lenki ?
- Manda wojowojon gabondi ?

2) Faamiyen tirindindu

- Ku xaranlenmo wa kannna i xaranmoxen ña ba ?
- I xaranmoxe ke bureni ni ba ?
- Xa do xaranmoxen na nendu ?

Xaranran sangabera :

Meenaxansefe :

Muusa : Ku leminu ga xaranran sangabera, man ña ?

Haaruna : Tuumawaxatin ya ni .

Muusa : Man n sigi i gan ta telle kaanu ?

Haaruna : Yanqawaxatin ma a бага.

Muusa : I xa ga nta xarankonpe ?

Haaruna : I ga na leerenu filli su xara, i na tuuma .

Muusa : Kun ga dooke, i faayi xoodon katta ?

Haaruna : Tuumawaxati, i wa sangu gabu ñaana .

Masalankitte :

Waxati segunden kiñe. O ro xarankonpen noxo. O da xaranñen jopa. Xaranmoxen da o seerandi masalankitten xaranñe. O da ken ña. Ken falle, a da tirindindu ko, o da i jaaba .Jaaten Xaranñen da ken batu. Xaranmoxen nda Tirindinde su ko, baane su wa a mulla, i na a Jaabi, ken manqanñe nta o xaranmoxen toorono. A wa riini, i be ga na kori jaabindini, o su na soyi, a kama. Ken moxo wa o xaranmoxen mamandini. O na xaayefoonun yogonu dabarini xarankonpen noxon ya. I yogonu, o na i dabari kaanu.

Na ku xottu xara :

- Menqalle ; feqe ; xedo
- Wanqi ; gafaqa ; xube
- Tunqanñe ; taqe ; xana
- /An salli /na xare [an salli] ma [ancalli]
- / N feti/ na xare [n feti] ma [mpeti]
- /N hinne/ na xare[n hinne] ma [mpinne]

1) Koroosinden tirindinde

- Ku xaranlenmo na minna ?
- I da mani xara lenki ?
- Manda wojowojon gabondi ?

2) Faamiyen tirindindu

- Ku xaranlenmo wa kanna i xaranmoxen ña ba ?
- I xaranmoxe ke bureni ni ba ?
- Xa do xaranmoxen na nendu ?

Yonkisaha (laabaye/ senoye)

Meenaxansefe :

Muusa : Ku na mani xa ñaana ?

Haaruna : I sellandini, ya ; deben na xura

Muusa : Ke sellande na mani sirono ?

Haaruna : Ñaƙan do watten ya na doome.

Muusa : Ke moxo baane ya na watten kabana ?

Haaruna : Ayi, wanqinden do wanqiyen xa wajabi.

Muusa : Yigefoonu ku xa nan xawa ñiini mendu ?

Haaruna : Yigandisennun yigayen siren ni.

Masalankitte :

Ke dinma, wattun gabo deben noxo. I yogonu, mexen yan da i sabaabu. Ken saabu da, deben da anniya ti deben do i fonkaaron nan laabe. I da a gangu ti i wa sellandini lenki. Lemine, xirise, a su bogu. I da ratonun ña na ñagamen kafu me, na a xooro. Jiisaxunton ga noqunu beenu, na i bulu ; baawo, sirimen bireraxon ya ni. Sirimen xa na saamaaxajiiyen ya janbana soron ña. I ti yaxarun xa na Jiimexenton laatondi du yi. Yigandun nan sore ma i ga moyi. Laabayen me nta.

N na ku xottu xara :

Sedi / sedde ; gide / gidde ; gode / godde
Xote / xotte ; futu / futtu ; Kine / Kinne.

Safemoxo

Xaremoxo

/ N sigi/ na xare [n sigi] ma [ncigi]

/N futi/ na xare [nfuti] ma [mputi]

/Kan hirde/ na xare [kan hirde] ma [kampirde]

1) Koroosinden tirindindu :

Mani n gabo deben noxo ?

Deben da mani anniya ?

Man na saamaamanxaje Janbana ?

2) Faamiyen tirindindu :

Man na wattun gabondini ?

Man na wattun kabana ?

Xa demu tawene deben sellande ?

Meenaxansefe :

Asa : Bintu, ko ni ke yugo masken ga a yi ?

Bintu : Jaarandaanan ya ni !

Asa : A na mani xa koono ?

Bintu : Wattikurunba ya n bange ke dinma.

Asa : Kan watte xa ni ken ɗa ?

Bintu : I ga tini ke be da kovid 19.

Asa : Soron na du tangana a yi kan moxo ?

Bintu : Na masken rondi, nan laato me.

Masalankitte :

Ke dinma, wattibure bange. A da sere gabe kari duna di. An na watte ke tuunu du yi, an faten ga tewono, yinmankara, xottinyaaxon karandu do mulaxoore. An katta kisini a yi, an ga na masken ro nuxunnen kanma. Soron nan laato me, meetara do taxande haqe me, soron nan maxa me kuuñi ti kittu ; nan tirigiso kittinxuden noxo. Ku moxonu wa sikki, watte ke ga nta sere ragana. Soron nan maxa me kuuñi ti kittu.

N na ku xottu xara :

- Gide / gine ; saxa / naxa ; bone / bonne
- Gada / gana ; xaaxe / saaxe ; moti / poti

Safemoxo

- /N ro/na xare
- /N yaaxe/ na xare
- / N wuru/ na xare
- /An aaxi/ na xare

Xaremoxo

- [nlo]
- [nñaaxe]
- [nɲuru]
- [anɲaaxi]

1)Koroosinden tirindindu

- Kan watte n bange ke dinma ?
- A taagumansun ni kannu ?
- Fiibaane ko, a ga watte ke kaanaxatanden da ?

2)Faamiyen tirindindu :

- Xa de mu covid 19 mukku ?
- Xa wa a kaanaxatanden tu ?

Yonkisaha : Jaareka

Meenaxansefe :

Aali : Baba, ke xubixulle ni ko ka ?

Siixu : Sere ka fe, Jaarekan ya ni.

Aali : I na mani ñaana yere ?

Siixu : Sere ga na wati, a Jaarene yere ya.

Aali : Koonun n jaarandini ?

Siixu : I tini kun soro da jaarandaano.

Aali : Yaala, i wa covid 19 jaarana yere ?

Siixu : Watten moxonma su wa Jaarene yere.

Masalankitte :

Dinmadanginte ke, o ti sahan kitene ti senoyen ya. Ganta sere na sahan do watten ya naxa. Fankan da dingiro taga, na Jaarandaanon ro i ya, sere ga na wati, i ga a Jaarana no. O ti bito danginto ku, laabaye (senoyen) nan ña o maxa, ken wa watten kaane xatana. Jaarekaanun xabiilon gabun ni, footugunnu ku, i na wattu dantanto ya jaaranna, fooxooro ku i na wattu jaagunton ya jaarana, Bire, i wa watinton ragana wucigille ma i ga na saha.

N na ku xottu xara :

- Ɗaaña / kaaña ; banɓe / bange ; kaare gaare
- Ganme / kanme ; dige / sige ; kanma / ganma.

1) Koroosinden Tirindindu

- Senoyen kitene kan moxo ?
- I be nda wati, a n xawa mani ñaana ?
- Jaarayen ñaana minna ?

2) Faamiyen Tirindindu

- Koonu na watinton deemana sahan kitta ?
- Kan demu telle Jaareka ?
- Saado i billa yitten ro tugo, i na mani ñaana ?

Meenaxansefe :

Aali : Koonu ni ku yiranxullugumu ?

Siixu : Jaarandaanon ya ni.

Aali : I ri mani ña o debe ke ?

Siixu : Meseenen yan da leminun raga.

Aali : I na a kaane xatana kan maxa ?

Siixu : Ke watte, booxonden wa fo sirono a yi.

Aali : Man ni booxonde ?

Siixu : Booxonden na wattun kaane ya xatana

Masalankitte :

Booxonden na wattu yogonu ya kaane xatana. A gabe, leminun do yaxanrinuxunton ya n booxene. Yirigi, meesenen ga ro o debe, fankan da Jaarandaanon xeyi, i nan ri booxonden dabari. I na deenandunbun booxono ti tollinden ya. Yugunnu ku do yaxarinnuxunto ku, i na pingun ya ñaana, na yitte ke soli kittinxulin noxo. Wattiburu beenu ga xo covid – 19, i wa i xa booxonden dabarini.

N na ku xottu xara :

- Fanɓe / fanke ; danɓe / kanɓe ; gange / sange
- Jikke / Jigge ; likke/ sikke ; xanpa / lanpa

Safemoxo

- /An yiraame/ na xare
- /An rage/ na xare
- /Sin wati/ na xare
- /N alluxunne/ na xare
- /N sanke/ na xare
- / N futo/ na xare

Xaremoxo

- [anñiraame]
- [anlage]
- [sinɗati]
- [nɗalluxunne]
- [nsanke] ma [ncanke]
- [nfuto] ma [mputo]

1) Koroosinden tirindindu

- I n gaba koonu booxono ?
- I na deenandunbun booxono mendu ?
- Koonu na booxonden dabarini ?

2) Faamiyen tirindindu

- I demu xa boono ?
- Kan moxo ?
- Kan watte kaane xatande da ?

Surumaadu kurunbo : telefo

Meenaxansefe :

Siixu : Allo ! Takko, n da hirden saxu laabalin kanma.

Takko : Nke da an tirindi, Jaaxa, an bogu.

Siixu : Lenki, an na fo kafu an kitten ɗa.

Takko : Mani xa na a du ?

Siixu : Mukkunun ya n riini yiraxata ka.

Takko : I gabun ya ni ba ?

Siixu : Yaaya Trawore da i koren ya ni.

Takko : kun yigande ma xoto.

Masalankitte :

Lenki, Siixu mungu i kan hirden kinni Takko. A da a saxundi taabalin kanma. A ga sinme do a yi, a da Takko“telefo “ A da a tuyindi Takko yi ti mukkunun wa riini yiraxata kan ɗa. Ken kuna, a na fo kafu i kitten ɗa. Telefo ke yan da kunpan bogu i naxa. Telefo ke gan maxa fe, faare gan ñi, a leelene ya. Saasa, Takko da a tu, i ga fo be dabarini. Siixu xa Kiilun taaxu. Ke haaju me ga na sere kita, a ga noqulaate, telefon ra wa fin yaaxibagandini, soro naxa, i ga ma kiñe me.

N na ku xottu xa.

- Kace / gace ; Jape / sape ; ñaxa / saxa
- Galle / salle ; ñaame / Jaame ; ñoomi /ɲoomi

1) Koroosinden tirindindu

- Siixu mungu do mani ya ?
- A ga sinme, a da mani ña ?
- Man da kunpan bogu Siixu do Takko naxa ?

2) Faamiyen tirindindu

- Yaala faare gan ñi, kunpan wa jewono bakka i naxa ?
- Xa demu sere telefono,
- Xa da soro filli seera i ga me telefono.

Meenaxansefe :

Denba : Sanba ke masi toxo ?

Sanba : Ke masi ni Ordinateerin ya.

Denba : An ga a faayini, fo wa a noxo ?

Sanba : Yobo. N ra wa safandini, a noxo.

Denba : An na mani fo xa walla a noxo ?

Sanba : Natalinu, tuwaaxunu do xibaaru.

Denba : Ke fonne ra wa ku su bangandini ?

Sanba : Jamanlagare, tuwaaxun fuumu.

Meenaxansefe :

Tuwaaxun fuumu moxon ɗa, fo wo fo su nta sankunu soron ɗa. Seren ra wa i gundon safana ordinateeri noxo. Sere ra wa duna xibaarun wuttu bakka a yi. Fo tuwaaxu ga nta an maxa, ma, a ga sanku bakka an maxa, an ra wa a muurunu ordinateerin maxa. Surumaade ya ni, a nafan gaben ga ni. An na « kuuran » ya roono a yi, an na kato golliɗana ti a yi. An na " buto" tiigi dooke, a na kumi. An nda ɗi a karini xa, ken moxobaane ya ni.

N na ku xottu xara :

Ji/ ɗi, xaje/ xaɗe, kace / kate/ ɗexe/ ɗece

Gice / gije, ceero/ teero, xiɗi/ xici, koce/goce

1) Koorosinden tirindindu :

O na mani walla ordinateerin noxo ?

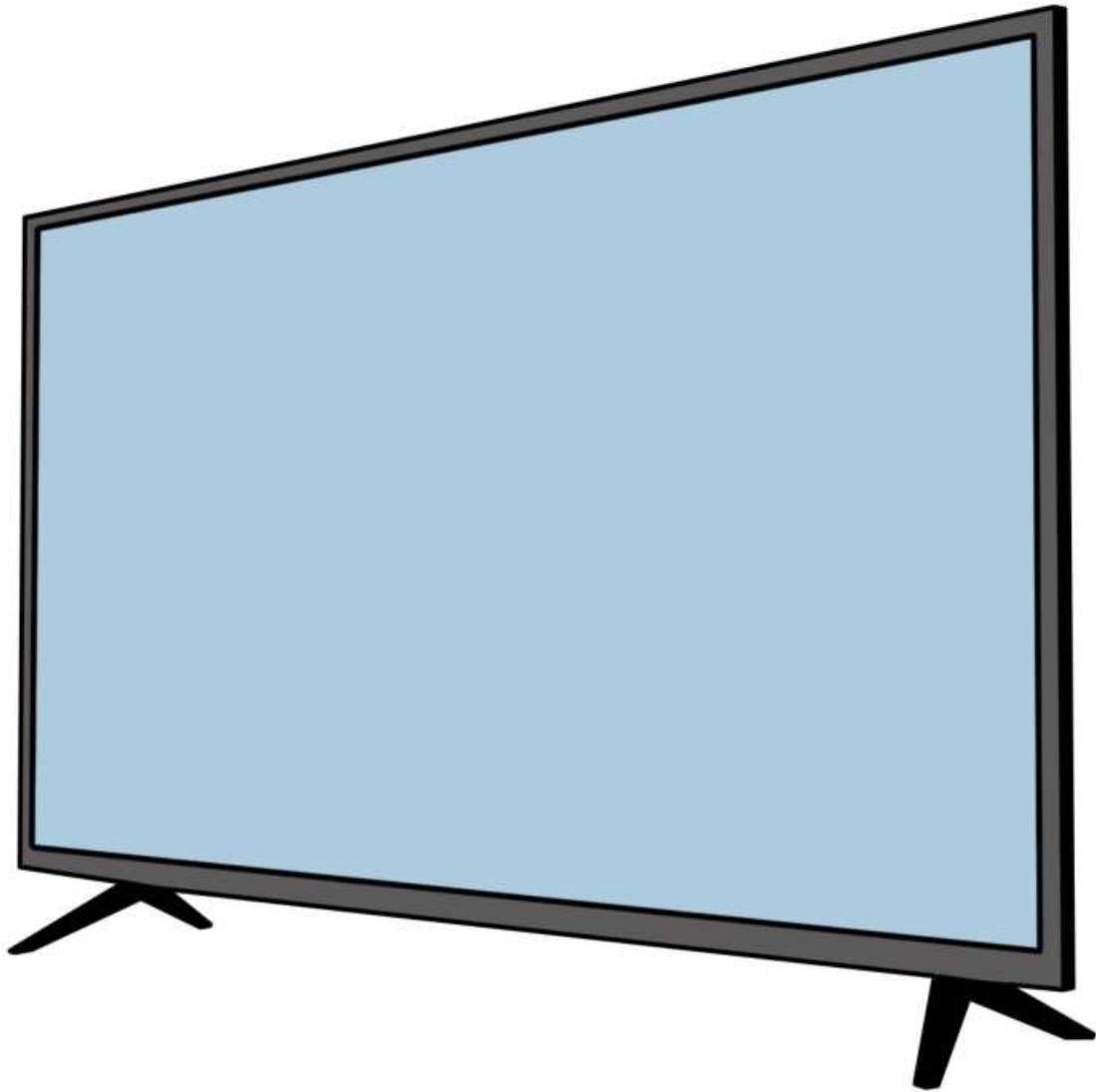
Kuudo ordinateeri nan golliɗa, a na mani roono a yi ?

Ordinateeri ga xaranmoxen maxa, a na koyi i ya.

2) Faamiyen tiridindu :

Xa da nafanun ko, i ga ordinateeri.

Xa demu golliɗana ti ordinateeri ?

Meenaxansefe :

Denba : Ke ga malini tagaye xo ordinateeri ?

Sanba : Yobo ! xa ke ni telewisiyon ya.

Denba : Kan nafa na a xa yi ?

Sanba : A wa xibaarun kinni, na sirawun bagandi.

Denba : Kun gilli a danja minna ?

Sanba : I gilli a danja "satelittin" ya.

Denba : A xa na gidu ma kuuran ya wuttu.

Sanba : A na kuuran ya buyini xo ordinateeri.

Masalankitte :

Telewisiyon wa kafini xibaarindifoonu. Soron ya n ñiini xube di, i na i sirawun bagandini, i ga sefene. Fo wo fo ga ña duna di, i ra wa a bagandini telenkan ña ; ken na bogu soron da kunpa. A wa riini, i ga torjundu, araa yindu tuwaaxunu bagandi tele. Telen wa xiiden bakka soron ña. I wa " filmunun " do "tiyaataranun" do dinmunn koyi, i ga soron soyindini, na i faton bogu me.

N na ku xottu xara :

Sonbi	yinme	sunpo
Danbe	gonme	lanpa
Yinbe	renme	xenpa

1) Korosinden tirindindu :

Telen nda kumi, xa na mani walla ?

Telen nda kumi, xa na mani mukku ?

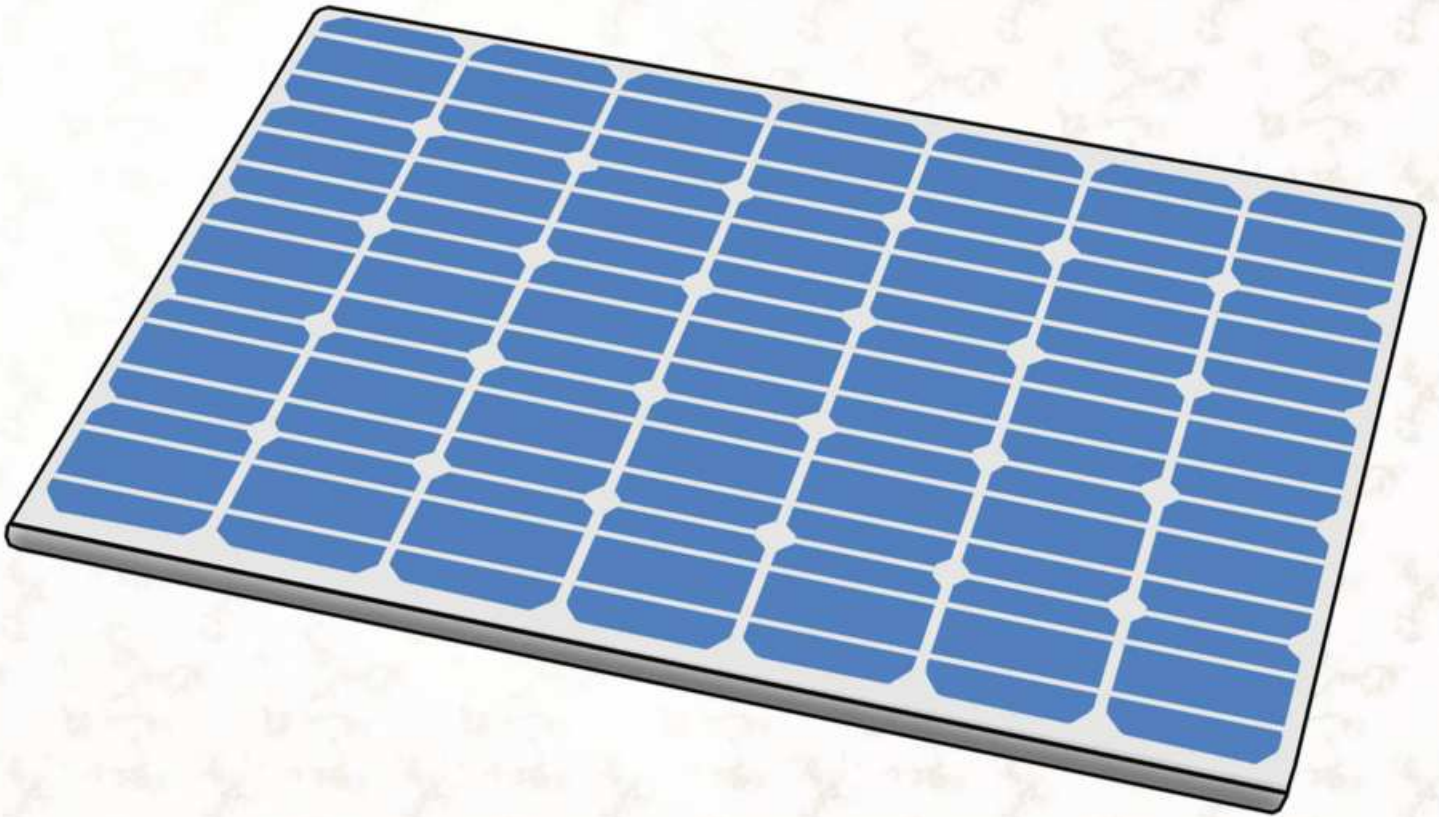
Telen xa, i na gidu ma kuuran ya roono a yi ?

2) Faamiyen tirindindu :

Nafanu beenu ga tele, xa da i ko.

Tele ga xa ka, xa da a maxankutu

Surumaadu kurunbo : Panosoleeri

Meenaxansefe :

Denba : Kun baafunmaanu ga kiye, manne ni ?

Sanba : Kun ni panpsoleerinun ya.

Denba : I ga xubun ya kanma, i nafa ?

Sanba : I na kiyinyaaxon ya tonno.

Denba : I na kun ñaana mani ?

Sanba : Kun nda sapi me kanma, i na ña kuura.

Denba : Ken kuura nafa ?

Sanba : Lanpanun na kumi ti a yi.

Panosoleeri :

Dingiro yogonu, kuura ga nta no, i munnafe ti panosoleerinun ya, i na kuura kita. Kiye ke muuma, baafinma ke na kiyen yaaxon toni. O na kuura kita. Ken kuura wa telefo, telewisiyon do ordinateeri nafana. Dingiro beenu robinenun ga i ya, a wa kuuran kinni, i ga katono jin kitta : Biraadonji do xomindifo. Panosoleerin foogabe ñiini debinlenmu ku ya. I na kato jissenne kitta ken do duna xibaaru. Kuuran nafan xooren ya ni. A wa sikki masigabe ga gollana.

N na ku xottu xara :

Xulunba

Ganbare

Maxanbaane

gijinme

segerenme

manmadu

danpaade

tanpinte

konpe

1) Koroosinden tirindindu :

Xa demu panosoleerin walla ?

I na roono minna ?

A na mani kinni ?

2) Faamiyen tirindindu :

Panosoleeri ga xa ka, xa da nafanun ko.

Fo ga noqu be, xa daga, a yaaxaraxura.

Meenaxansefe :

Jaagunda : Bisimilla, an haaju na mani fo ?

Xobaana : An wuyi jamu, n haaju na bagin ya.

Jaagunda : An haaju na kan bagi baane ?

Xobaana : N na bagixullen ya muurunu

Jaagunda : Basa wolla sigga ?

Xobaana : N na basan ya muurunu.

Jaagunda : An haaju na meetaranu manime ?

Xobaana : N na meetaranu tanmi ya muurunu.

Siidi ni jaagunda ya, a butiki ke di, a wa yokkigabe gaagana. An ga fo wo fo muurunu a wa a maxa. Ken koota sellen ga tejana, Muusa ga ñi bagin muurunu, a daga non ya. A ga kiñe, a da soron gabun ñi non ña. Siidi ga da Muusa wari, a ti a da :

« Bisimilla ! Yugo an xa haajun na mani ? »

Muusa ti : « Nke haajun na bagin ya ».

Siidi ti : Kan bagi baane ?

Muusa ti i na basan ya muurunu.

Siidi ti : An na meeteranu manime muurunu ?

Muusa ti : Nke na meeteranu tanmi ya muurunu.

N na ku xottu xara :

Jaga / jaagu ; muru / muuru ; soxo / sooxo

Basa / baasa ; sire/siire / ; tage/ tange

1) Koroosinden tirindindu

Ko ni Siidi ?

Ko ni xobaana ke ?

- xobaana ke ri mani muururu ?

2) Faamuyen tirindiindu :

Siidi gollen ni mani fo ?

A na mani gaagana ?

. Muusa xa ni ko ?

Xaranmoxen do xaranlenma

Meenaxansefe :

Xaranmoxe : Bilaali ! li xara wallahaxoore.

Bilaali : N na mani xarana ?

Xaranmoxe : Kacifana ke digantan xara.

Bilaali : Jaaje do Siidi daga xara moodin ka.

Xaranmoxe : An duguta ken ɗa ?

Bilaali : Yobo ! ken do mani tana.

Xaranmoxe : kacifillande ke xa xara ?

Bilaali : Lenki, Aali ma ri xara.

Xaranmoxen da Bilaali xiri ti a nan ri xara wallahaxooren ɗa. A ga sigi wallahan kaane, xaranmoxen da diganta yogo koyi a yi. A da Bilaali tirindi gelli a gan ra wa soro ku toxonun xarana diganta ke noxo. Bilaali ti i ra wa, a da i koyi na i xara. Ken falle, xaranmoxen ti a na footana xara ken gan xotonta fanan xallen ɗa. Bilaali da ken xa xara ti i moxo. Xaranmoxen da a maama, a ti xaranlenmon su na sooxo Bilaali da. Bilaali ni xaranlenma ya, a ga xaranɗen mulla.

N na ku xottu xara :

Xara / xaara ; gese/ geese ; bite/ biite

Soxo / Sooxo ; bude / buude ; xana / xaana

Safemoxo

/N saaresiine/na xare

/N hayika/ na xare

/Suranfuto/ na xare

Xaremoxo

[nsaaresiine] ma [ncaaresiine]

[nhayika] ma [mpayka]

[suranfuto] ma [suramputo]

1) Koroosinde tirindindu :

.Xaranmoxen ti ko nan ri xara ?

Xottu manime na kacifana ke ?

Bilaali kato digantaanu ku xarana ba ?

2) Faamiyen tirindindu

Manne n sigi xaranlenmon ga sooxo Bilaali da ?

Xaranmoxen da manne ko Bilaali da ?

Xaranmoxen da kan maamandigaamu ko Bilaali da?

Meenaxansefe :

Lifinda : Gidanyare an moxo ?

Faatu : Jam baane ya ni.

Lifinda : An do man ri ?

Faatu : N do ke bagi ya n ri katta an ŋa.

Lifinda : An na a lifini mani fo ?

Faatu : N na a munda, an na a lifi turikin ya.

Lifinda : N na a faayi, gelli a gaben ga ni.

Faatu : Meetaranu tunmi kun wa in bakka

Masalankitte

Daaru, Faatu daga lifindan noqu. A ga telle, a do i bagin daga kuudo a na a lifi. A ga joofe lifindan noqu, a da a ñi lifindan wa taaxunu i masin kanma, a ga lifindini. A do lifinda da me kuuñi. Ken falle, a ti lifindan da, n da in bagin ya riti, n ga a mulla an na a lifi in da turuki. Lifindan da bagi ke xense. A da a ñi bagi ke ni meeteranu tunmi ya. Ken di keeta, a ti Faatu da, a wa an bakka turuki do i yiraame do i kaala. Faatu xa ti a da, n na ken ya mulla, maxa turuki ke noxon xoorondi siri, kittu ku xa n maxa defo. Lifindan ti Faatu da, waca ke fo jopa in da. Koota be an ga na ñi riini a wutu an do kutten na ri. Faatu ti, n riini a wutu kan koota ? lifindan ti, ke koye su, n kitten fakkan ya ni ; ken kuna, anken na a wara koyiriye.

N na ku xottu xara :

Biire /bire ; fuutu /futu ; goore/gore
Geese/gese ; maara/mara ; biite/bite

1) Koroosinden tirindindu :

- . Faatu daga ko noqu ?
- . A do mani n ri ?
- . A na bagi ke lifini mani ya ?

2) Faamiyen tirindindu :

- . Mani n sigi, a ga bagi ke xensene ?
- . Faatu da lifindimuson tuga ba ?
- . Lifinda ke da turuki ke lifi non do no ?

Buurukataana

Meenaxansefe :

Buurukataan : An moxo, an ri mani xobo, buuru ma gato ?

Xobaana : Nke ri do buuruteyen ya.

Buurukattaana : Buurun ma bogu fina, fonne toxo.

Xobaana : Ken kuna, n wa a dukku fonne.

Buurukattaana : An na buurunsollu manime muurunu ?

Xobaana : N na buuruyinmu tanmi ya muurunu.

Buurukattaana : Ken su ; man na xa maxa ?

Xobaana : Mukkunun ya na o maxa.

Buurukattaana

Wuri, mukkunun ya n yanqa Denba ka. Yillen ga kare, soxubafana, a da i renme Mettu wulli ti a n daga buuruxobe fuuru. Mettu ga kiñe, buurukataanan da a tirindi selli a ga ri do buurun ya ma gato. Mettu ti ike ri buuruteyen ya muuru. Buurukataana ti a da, fonne toxo, buurun ma moyi fina. Mettu ti ike ra wa a dukku baawo i ma xorti. Buuruteyen ga bogu, buurukataanan da Mettu tirindi, a ga sollu beenu haqen munda ? Mettu ti ike na tanmu jaate ya munrunu. Buurukataanan da tanmu yiriga, a da i ro a da booton noxo. A da i jonkon ko. Mettu da a xalisin kini a yi. Ken falle, a do i buurunun daga i kan ña.

N na ku xottu xara :

Taga /tanga ; sigi/singi ; bote/bonte
Sege/ senge ; mugu/mungu ; daga/danga

1) Koroosinden tirindindu :

- Koonu n yanqa Denba ka ?
- Mettu daga minna ?
- A da buurunuyinmu manime xobo ?

2) Faamiyen tirindindu :

- Mani xa n sigi Mettu ga daga da buurun gaben xobo ?
- Buurunu ku jonkon ni manime ?
- Buurun wa dabarini ti yillijura ?

Ñaxanu : Jamaanen yinmakitayen ñaxa :

Meenaxansefe :

Siidi : Kuranlenmon ga sapo, man ña ?

Haaruna : Jamaanen yinmakitayen ñaxan ya ni.

Siidi : Man da ke ñaxa sabaabu ?

Haaruna : Jamaanen da i yinme kita.

Siidi : Koota xerexerente wa ñaxa ke da ?

Haaruna : Yobo ! Noowanburu 28, siine su.

Siidi : Yaala kuranlenmon baanenu ya na a ñaxana ?

Haaruna : Ayi. Jamaanen renmun su sewokootan ya ni.

Ñaxanu : Jamaanen yinmakitayen ñaxa :

Moritani jamaanen da i yinme kita koloñaalin maxa, noowanburu 28, siine 1960 ya. Siine su, ken koota nda ri, jamaanen renmun na a ñaxa. Saado koota, kuranlenmon na jamafalanbon dabari debun killun di. Yillen nda kare, gelli soxuba, kuranlenmon na jamaane araaraayen segendi. Xaranlenmon xa wa maajene, i ga jamaanen suugujanmun sugunu. Sangun na a wutu a yi. Leminansangu, siiwurunde, rego. Debu beenu ga fanraqe, kun xa wa fuurawurun-den dabarini.

N na ku xottu xara :

Kinju	finpe	yinbe
Finku	ginge	dinde
Ginbe	finbiye	yinme

1) Koroosinde tirindindu :

Ñaxa ke jopene ti mani ?

Koonu na a jopana

Ñaxa ke ñaana kan koota ?

2) Faamiyen tirindindu :

Man da ñaxa ke sabaabu ?

A nda a ñi xa ga demu a ñaxa, xa da a ko.

Sunxason salle :

Meenaxansefe :

Aali : Lenki Soron xa ga sallini ke beraxoore ya ?

Tanba : Sunxason sellen ya ni.

Aali : Ken ya ni, soron ga ñi suumunu ?

Tanba : Ke koota ni ñaxaxoore ya.

Aali : Ken ya n si gi soron ga da i yiransirun rondi.

Tanba : Ken baane fe ; sangun wa dabarini.

Aali : Kan sangun danbu ?

Tanba : Siiwurunde, dinmu do meefirinde.

Sunxason salle

Silaaminun da tanjikke bito suumu. Minaxason baane, i wa koota ke ñaxana. I nda duguta salle. Leminun wa sangun dabarini xo : siiwurunde, dinmu do rego. Leminun wa roono do kaanu, i ga sallinxaalisi ñaagene. Xirisun na me sagata, i ga me keebirewaagana. Yaxarun na tuli ma i ga faranfaro. Yigandilijun na sore. Ñaxaliye koota faayi. Nelle, maxanbaanun do yaxannun na dinmun bagandi deben falle, i ga suugunu, i ga regene. Yugunnun xa feddun wa xoodakatten ñaana. Baawo, tanjikke ke biton noxo, i ñi suumunu ya. Ken dinma, sange su nta dabarini.

N na ku xottu xara.

Safemoxo

/An fanmi/na xare
/an haqile/ na xare
/n + h/ na xare

Xaremoxo

[an hanmi] ma [ampanmi]
[an haqile] ma [ampaqile]
[nh] ma [mp] ma [ŋ]

1) Koroosinden tirindu :

- . Soron daga salli minna ?
- . Kan koota ni lenki ?
- . Leminun na kan sangu dabarini ?

2) Faamiyen tirindu :

- . Koonu na koota ke ñaxana ?
- . Leminun na a ñaxana kan moxo ?
- . Maxanbaanun do yaxannun xa ?

Baanan salle :

Meenaxansefe :

Aali : Alimaamin xa ga i jaxen xursini ?

Tanba : Baanan salle, ke ni lahiyan ya.

Aali : Man n sigi, a ga a xursindi soron jo ?

Tanba : Alimaamin fina ya n xursindini.

Aali : soro kutun xa xursindini yere ya ?

Tanba : A yi, soron na a seerana i kaanu.

Aali : I na tiye ke kinni a ya ?

Tanba : sere su do i koren na a yiga

Baanan salle :

Silaaminun maxa, baanan tanmu ni sallen ya. Misilime su, a ga a maxa, a nan xawa jaxe xobono, a na a ña lahiya. A nda a xursi, a na tiye ke yogo yiga, a na a yogo sadaaxi taaxan-lenmon do misikiino. Silaamaaxun da ken ya ko. Yaxarun na tiyen yogo buyi, a yogo, i na a soro. Leminun wa telle do kaanu, i ga saxabanxottun muurunu. I ga tini : « xa da o ku saxabanxotte » I ga na fo kita, i na a buyi, na a kanbu. Nelle, maxanbaanun do yaxannun na dinmun bagandi deben falle. Noqunu yogonu, i wa siiwurunden dabarini.

Safemoxo

/faranfaro/.

/kan falle/ -

/Kanfina/ -

Xaremoxo

[Faranfaro] ma [faramparo]

[kanfalle] ma [kampalle]

[kanfina] ma [kampina]

1) Koroosinden tirindu

Baanan sallen ni kan koota ?

Misilimen n xawa mani ñaana ?

Leminun na koota ke ñaxana kan moxo ?

2) Faamiyen tirindu

Baanan sallen koota, xa na kan moxo ?

xa da a ko, xa ga demu koota ke ñaana moxo be.

Mawlud ñaxa :

Mawlud ñaxa :

Aali : Ku ga xaranna, i ga beyitini, man ni ?

Tanba : Faare Mahanmadu (kisiye do muro ga a da) bange kootan ya ni.

Aali : Ken koota xa ñaxene ya ba ?

Tanba : Yobo ! Silaaminun su wa a ñaxana.

Aali : Yaala ken xa na xo baanan do sunxason ya ?

Tanba : Yobo ! ganta yogonu na a ñaxana wuron ya.

Aali : Yaala keebirewaaganden do dinmun wa a yi ?

Tanba : Ayi, kun moxonu nta a du

Mawlud ñaxa

Siine su, ke koota nda ri, silaaminun wa a ñaxana. Xille su do i ñaxandimoxo. Yogonu wuyini xuraana ya xarana, i ga beyitandini, i ga faaren siiran koono. Yigandiliñun na sore. Minijiinun na dabari xo : Attaaye, buwaaso, tufamu k.d.m. Yogonu xa, yillen nda kare ya ni, i ga a ñaxana. Leminun na maxanyeti, i ga sallixaalisi ñaagene do debe, ma kiyen gan xenu. A wa riini i ga jaxon xursini ken saabu da.

N na ku xottu xara :

Safemoxo

/A ya n ro/ na xare

/An tepun rondi/ a na xare

/Mukken ri/ na xare

N + r =

Xaremoxo

[a yanlo]

[an tepunlondi]

[mukkenli]

[nl]

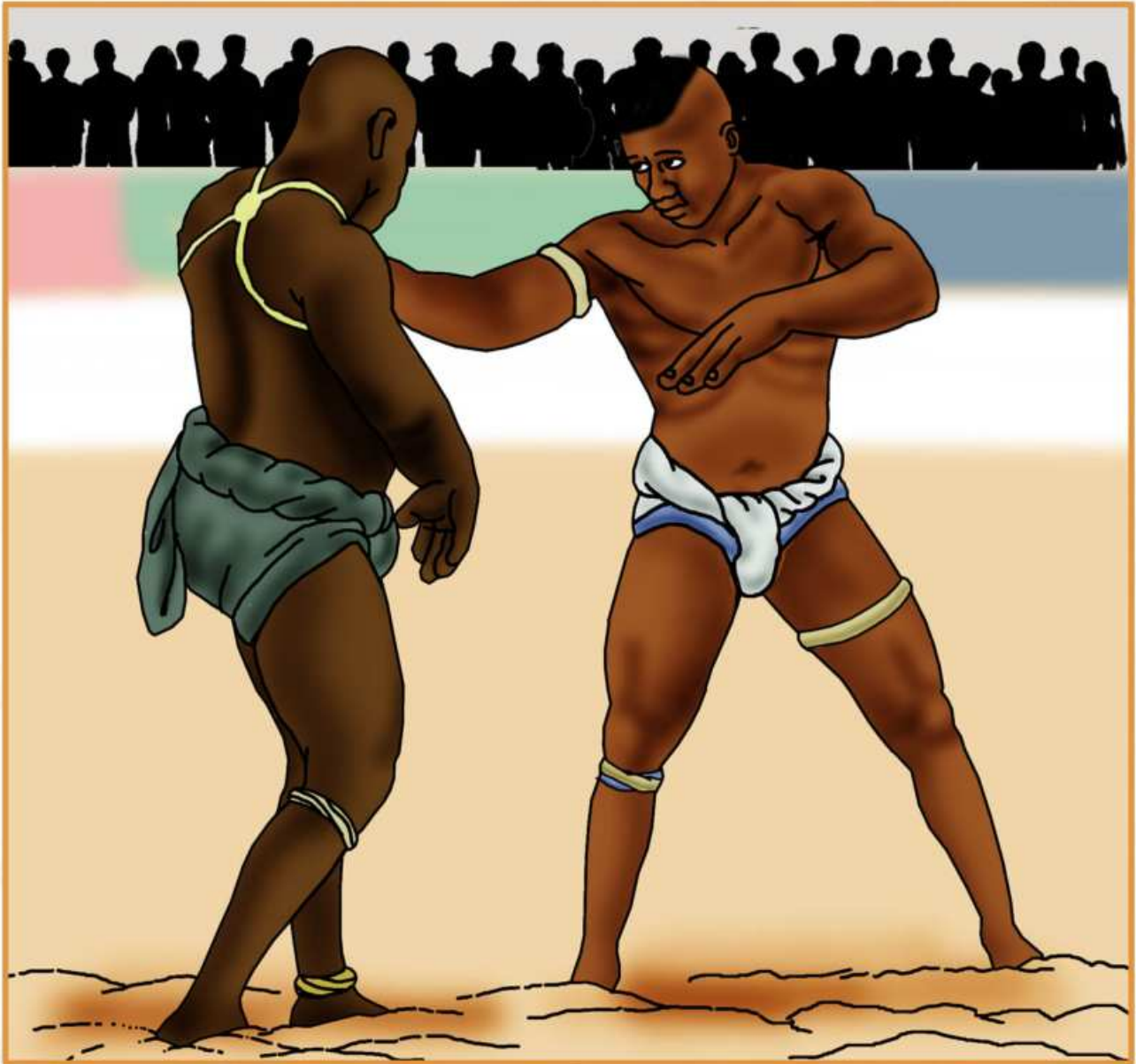
1) Koroosinden tirindindu

- . I na mani xilli Mawlud ?
- . Yaala soron su wa ñaxana moxobaane ?
- . Moxonun ko i ga a ñaxana.

2) Faamiyen tirindindu

- . Man na mawlud ñaxan do sunxason naxa ?
- . Xa demu mawlud ñaana ba ? xa da a ko.
- .

Fanqe :

Fanqe :

Tanba : Jaaje, ku danɗu timini minna ?

Jaaje : Berakurante yogo wa dooke

Tanba : A na xo birindinmun ya ?

Jaaje : O n daga a faayi.

Tanba : Ah ! fanqaano filli wa bera.

Jaaje : Bogge do Kayihayide birinun ya na me.

Tanba : Anken da, ko na i funen fanqana ?

Jaaje : Kahayide birin ya n xotonta.

Fanqe :

Lenki ni sibitin ya. Gollinankoota fe. Fulanfedde be fanqen xibaaren xalifanten ga a yi, a da birindinmu sigindi ARENE SEBKHA. Fanqaanon giri jamaane ke gonbonnun naxati : leminu, naxadunko do fooxoro. Sallifanan ga dangi, i ro dannaun timinde. Wuce, beran fogu faay-indaano. Leminun fananu ya n jope fanqene. Ken falle ya ni, naxaanadunkon na a wutu a yi. Kun nda duguta, birixoron na ro. N ga da a ko an da fana ke, Kahayide birin do Bogge xallen ga da me raga, xoben giri, kayihayidenken da waalen wutu.

N na ku xottu xara :

Safemoxo

/an ri/ na xare.

/nan renme/ na xare.

N + r =

Xaremoxo

[anli] ; /jin riti/ na xare. [jinliti]

[nanlenme] ; /wuron ro/ na xare. [wuronlo]

[n l]

1) Koroosinden tirindu :

- . O na kan sangabera ?
- . Ku dinmu ni mani ?
- . Fanqaano ku giri minna ?

2) Faamiye tirindu :

- . ku dinmu, fatanbakke ma sange ya ni ?
- . Koonun n jonona fanqene ?
- . Kon da waalen wutu ?

Doorinsange :

Meenaxansefe :

Jaaje : Xa ri, o na doorinsangen dabari.

Aali : Ken xa ñaana ti mani ?

Jaaje : O na doorijuran ya xootini.

Aali : Ken falle, o na dooren ña monda.

Aali : Kun mondo xa ñaana mani ?

Jaaje : Sere su na fon taga a ga a tu.

Aali : Nke na xuben ya tagana

Doorinsange :

Pupen sangayokken ga ma ñi a du, leminun ñi dooren ya xootini, i na xubun taga, soreyokkun do gundufoonu. A gabe yugunnu ku na naanu, siinu, faru do wullun taga. Naabure su, i na a suufun dabari. Yaxannu ku, i ga yaxaraaxu ya seerana, i na gollu, gondamu, xollo, giribu, xaraxanmun ya dabarini. I nda duguta, i na foodabarinto ku wara kiye ma i ga na kaawa. Sangafoonun ñi ñaana ke moxo ya.

N na ku xottu xara:

Safemoxo

/leminanwatte/ na xare

/suranwulle/ na xare

/nuxudunwure/ na xare

/leminanwuye/ na xare

N + w =

Xaremoxo

[leminanɲatte]

[suranɲulle]

[nuxudunɲure]

[leminanɲuye]

[n ɲ]

1) Koroosinden tirindindu :

- . Koonu na doorinsangen dabarini ?
- . i na a dabarini ti mani ya ?
- . i na kan sangafoonu dabarini ?

2) Faamiyen tirindindu :

- . Ganni pupe ñi a du ba ?
- . Saasa, xa wa doorinsangen dabarini ba ?
- . Yaala sangafoonu wa xa maxa ?

Luuliyen sange:

Meenaxansefe :

Tanba : Jjaaje, O na luuliyen sangen dabari.

Jaaje : Kuttun xiri, o na sorbo filli ña.

Tanba : Sorba su soron ni manime ?

Jaaje : A nan maxa dangi tunmu.

Tanba : Geesunda nan ñi sange ke yi.

Jaaje : An da tonɗun ko.

Tanba : A ya na niimeronun xilli.

Jaaje : Ken dinma, niimeronun ni tunmuya.

Luuliyen sange :

O kundan leminun da me ñi sangabera. I ti i wa luuliyen sangen dabarini. I taxandi sorbo filli. I da geesunda sugandi. Sorba su yinmu tunmi ya na a yi. I da sollen sigindi i naxa. Sangen jope. Geesundan nda niimero be xiri, sorba su seren na wuru katta solle ke . I nda me ñi, baane su wa i funen gotono i ga sollen jaasunu moxo be. I be nda a jaasu, a do sollen na wuru katta i kaara. Kiteeren kaara seren na wuru do a yi. A ga na a kita, a na a katu, a moti, a ga na konto a yi, aken moti.

N na ku xottu xara :

Safemoxo	xaremoxo
/ ken ya ni / na xare	[kenñani]
/ leminen yiile / na xare	[leminenñile]
/ maxanyelle/ na xare	[maxanñette]

1) Koroosinden tirindindu :

Luuliyen sangen dabarini kan moxo ?
Xa demu luuliyen sange ke dabarini?
Soron taxandini sorbo manime ?

2) Faamiyen tirindindu :

Koonunan gaba luuliyen sangen dabarini ?
Geesundan na mani ñaana sange ke noxo ?
Sangaanan nan xawa ñiini kan moxo ?

xoodakatte :

Meenaxansefe :

Xaranmoxe : Xarankonpon texe, o na kan fatanbakke dabarini ?

Xaranlenmo : Xaranmoxe, o na xoodakatten dabari.

Xaranmoxe : Xa taxandi sorbo filli : 11 do 11 kaara su.

Xaranlenmo : Xaranmoxe, an na ña kitaana.

Xaranmoxe : N duɗe. Xa kiñe sangabera.

Xaranlenmo : Sorbafana, bulagumu, fillande ffoodunbugumu.

Xaranmoxe : N nda sufulle katu, a na jope.

Xaranlenmo : Yo ! o wa an terikana.

Masalankitte :

Yirigi, saado o ga telle tuumaye, o xarankonpen leminum taxandi sorbo filli. O wa xoodakatten dabarini, o duurun naxa. O xaranmoxen yinme ya ni kitaana. A da sufulle katu, xoodakatten jope. Kaara su xoodakataanon wa a mulla na bi rondi. O wa me gotono. Wucen laato, tanpiyen jope yogonu ragana, ku na xenu, ku na xoodan futu. O faton tewo siri O kaaran lemine yogo da xoodan kita, a do a xuuxe bakka ki-teeren kaara soro sikki wure « pan ! xoodan ro jala. O da “bi” kita »

N na ku xottu xara :

Safemoxo

/ deben almaami / na xare

/ leminen aaxi / na xare

Soraanan almeti/ na xare

N + a ; a na a ñi, a ni xotten jopaaden ya =

Xaremoxo

[debenɲalmaami]

[leminenɲaaxi]

[soraananɲalmeti]

[ɲ]

1) Koroosinden tirindindu

- Yiringi, xaranlenmon da kan fatanbakke dabari ?
- Ko ni fatanbakke ke kiitaana ?
- Sorba su turkinun jin ko ?

2) Faamiyen tirindindu

- Xoodakatte, kaara su soron ni manime ?
  - Kuudo nan xosondi, i n xawa mani ñaana ?
- Ke xoodakatte noxo, biinu manimen n ro ?

IPELAN

Lorem Ipsum